

วารสารอิเล็กทรอนิกส์
ทางการศึกษา

OJED, Vol. 13, No.2, 2018, pp. 400-411

O J E D

An Online Journal
of Education

<http://www.edu.chula.ac.th/ojed>

กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ฉายสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ

TRANSMISSION PROCESS IN RANARD – EK SOLO OF

PINIT CHAISUWAN, NATIONAL ARTIST

นางสาวรัชชศึกษา เกลาพิมาย *

Ratsitta Klaophimai

รศ.ดร.ณรุทธ์ สุตจิจิตต์ **

Assoc. Prof. Narutt Suttachit, Ph.D.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ฉายสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์ (interview) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการตีความข้อมูล (interpretation) สร้างข้อสรุปและนำเสนอเป็นความเรียง มีการกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ได้แก่ 1) กลุ่มลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกกับครูพินิจ ฉายสุวรรณ อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอย่างน้อย 3 ปี และ 2) ผู้มีประสบการณ์ในการเรียนทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกกับครูพินิจ ฉายสุวรรณ เป็นระยะเวลาน้อยกว่า 3 ปี

ผลการศึกษาพบว่า ครูพินิจ ฉายสุวรรณ เป็นศิลปินผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีปี่พาทย์ทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และการถ่ายทอด โดยเฉพาะเครื่องมโหรีระนาดเอก ได้รับการยกย่องว่ามีความเป็นเลิศ ครูพินิจได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกจากครูสอน วงฆ้อง ครูพริ้ง ดนตรีรส และครูเชื้อ ดนตรีรส โดยครูทั้งสามท่านนี้เป็นลูกศิษย์โดยตรงของพระยาเสนาะดุริยางค์ ในช่วงหลังขณะที่ครูพินิจรับราชการประจำอยู่ที่วงดนตรีไทยกรุงเทพมหานคร ท่านได้รับการถ่ายทอดบทเพลงเดี่ยวต่าง ๆ จากครูบุญยงค์ เกตุคง และครูบุญช่วย ชิตท้วม ลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกจากครูพินิจต้องมีพื้นฐานการบรรเลงระนาดเอกมาก่อนแล้ว ในการถ่ายทอดบทเพลง ครูพินิจเป็นผู้พิจารณาว่าผู้เรียนแต่ละคนเหมาะสมกับบทเพลงใด สำหรับหลักการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ฉายสุวรรณ มี 3 ประการ ได้แก่ 1) เน้นการสอนตามสติปัญญา ความสามารถ และความถนัดของผู้เรียน 2) เน้นความเป็นธรรมชาติของแต่ละบุคคล และ 3) เน้นการบรรเลงที่ถูกต้องชัดเจนและได้อรรถรสของบทเพลง

* นิสิตมหาบัณฑิตสาขาวิชาดนตรีศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: ratsitta.k@gmail.com

**อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: Narutt.s@chula.ac.th

ISSN1905-4491

Abstract

This research aimed to study the transmission process in *Ranard - Ek solo* of Pinit Chaisuwan, a national artist, by employing qualitative research with data collected from documents and interviews. The data were analyzed using the analytic induction method and were presented by the descriptive method. The key informants were students who studied *Ranard - Ek solo* with Pinit Chaisuwan for at least 3 years and students who studied *Ranard - Ek solo* with Pinit Chaisuwan for less than 3 years.

The research findings showed that Pinit Chaisuwan was an expert in Thai classical music (theory, performance, & pedagogy), especially with his *Ranard - Ek* performance. He had intensively transmitted knowledge to Sorn Wongkong, Pring Dontreeros and Cheua Dontreeros. His teachers had intensively taught him the lessons from Praya Sanoa Duriyang. While he was a Thai musician of the Krung Thep Maha Nakhon band, he studied *Ranard - Ek solo* with Boonyong Ketkong and Boonchuy Chittuam. Most of his students had basic skills in *Ranard - Ek* before they studied *Ranard - Ek solo* with him. For the transmission process, he selected a song which was appropriate to teach each students. All of processes, teaching with explanation and demonstration depended on the following three principles: 1) The teaching was relevant to students' skill level or competency, 2) there was an emphasis on each student's personal nature, and 3) there was an emphasis on quality and clear sounds.

คำสำคัญ: กระบวนการถ่ายทอด/ เดี่ยวระนาดเอก/ พิณจ ฉายสุวรรณ

KEYWORDS: TRANSMISSION PROCESS/ RANARD-EK SOLO/ PINIT CHAISUWAN

บทนำ

ระนาดเอกเป็นเครื่องดนตรีที่มีหน้าที่เป็นผู้นำวง มีความสำคัญรับผิดชอบเป็นผู้นำในการขึ้นบทเพลง ควบคุมการบรรเลงเพลงประเภทต่าง ๆ นอกจากจะบรรเลงอยู่ในวงปี่พาทย์แล้ว ยังมีการบรรเลงเป็นลักษณะที่เรียกว่า การบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก เป็นการบรรเลงเพื่ออวดฝีมือและความแม่นยำในจังหวะและทำนอง การบรรเลงในลักษณะเดี่ยวนั้น มีการประดิษฐ์กลวิธีการบรรเลงที่สลับซับซ้อนหลากหลายลักษณะ เช่น การตีสะบัด สะเดาะ ขยี้ ร้วคาบลูกคาบดอก ร้วเป็นทำนอง ตีถ่างมือเป็นคู่ต่าง ๆ ผู้เล่นต้องมีความสามารถ มีความชำนาญ การบรรเลงบทเพลงเดี่ยว ไม่ได้หมายความว่าต้องบรรเลงด้วยความเร็วหรือยิ่งเร็วยิ่งดี แต่ผู้บรรเลงต้องบรรเลงด้วยความเข้าใจในอรรถรสของบทเพลง บทเพลงใดควรตีให้ดุคั่น บทเพลงใดควรตีให้ไพเราะ ความเหมาะสมของวิธีการบรรเลงเป็นสิ่งที่ผู้บรรเลงต้องเรียนรู้อย่างถูกต้องจากครูผู้ถ่ายทอด (พิณจ ฉายสุวรรณ อ้างถึงใน ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์, 2552; พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์, 2554; สงบศึก ธรรมวิหาร, 2542)

การถ่ายทอดดนตรีไทยมีลักษณะการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ เป็นวิธีการถ่ายทอดแบบท่องจำจากครูสู่ศิษย์สืบเนื่องกันเป็นระยะเวลาหลายชั่วอายุคน (เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี อ้างถึงใน รุจามา กลินดี, 2556) ครูผู้ถ่ายทอดจะสาธิตให้ศิษย์ดู จากนั้นให้ปฏิบัติตาม ครูมีการอธิบายรายละเอียดประกอบการสาธิต รวมถึงเล่าประสบการณ์ของตนเองหรือครูของครูให้ศิษย์ฟังเก็บเป็นความรู้และคิดวิเคราะห์ ด้วยการถ่ายทอดลักษณะนี้มีการจดบันทึกความรู้เป็นลายลักษณ์อักษรไม่มากนัก อีกทั้งหากสูญเสียชีวิตครู อาจทำให้องค์ความรู้สูญไปอย่างน่าเสียดาย (สัจด์ ภูเขาทอง อ้างถึงใน อุทัย ศาสตร์ตรา, 2553)

ครูพิณจ ฉายสุวรรณ เป็นครูและศิลปินผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีปี่พาทย์ทั้งทางทฤษฎี การปฏิบัติ และการถ่ายทอด โดยเฉพาะการบรรเลงระนาดเอก ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศ กว่าจะเป็นคนระนาดเอก ครูพิณจผ่านกระบวนการเรียนแบบโบราณหลายขั้นตอน โดยเริ่มต้นจากฝึกหัดฆ้องวงใหญ่ จากนั้นฝึกหัด

ห้องวงเล็ก ระนาดเอกเหล็ก และระนาดเอก ตามลำดับ การฝึกฝนตามลำดับส่งผลให้ครูพินิจมีความรอบรู้ในการปฏิบัติเครื่องดนตรีชั้นต่าง ๆ รวมถึงเป็นรากฐานในการนำไปสู่การเป็นคนระนาดเอกที่แตกฉาน สามารถบรรเลงบทเพลงประเภทต่าง ๆ ทั้งการบรรเลงรวมวงและการบรรเลงเดี่ยวได้ดีเยี่ยม การได้รับการถ่ายทอดจากครูท่านต่าง ๆ รวมถึงการฝึกฝนและสั่งสมประสบการณ์ตลอดชีวิตของครูพินิจ ส่งผลให้ครูประสบผลสำเร็จมีชื่อเสียง จนได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) พ.ศ. 2540 แสดงให้เห็นว่าครูเป็นผู้มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญเป็นอย่างมาก ด้านความเป็นครู ครูพินิจเป็นผู้ถ่ายทอดดนตรีไทยให้กับนิสิต นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทองในรายวิชาการบรรเลงรวมวง และที่วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในรายวิชาการปฏิบัติระนาดเอก การบรรเลงรวมวง และการประพันธ์เพลง นอกจากนี้ครูยังถ่ายทอดให้กับนักดนตรี ครู อาจารย์ และผู้สนใจในการเรียนระนาดเอกและเครื่องดนตรีชั้นอื่น ๆ อีกด้วย (ณรงค์ชัย ปิฎกรัษฎ์, 2552; 2557; หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพครูพินิจ ฉายสุวรรณ, 2560)

จากการศึกษาชีวประวัติของครูพินิจ ฉายสุวรรณ ผู้วิจัยเลือกศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ฉายสุวรรณ เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญและยังไม่มีการศึกษาในรูปแบบของดนตรีศึกษา โดยการศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ฉายสุวรรณ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน สอดคล้องกับองค์ประกอบการศึกษาของสไตเนอร์ (Steiner, 1988) ประกอบด้วย ครูผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาสาระ และบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ซึ่งมีความครอบคลุมในกระบวนการศึกษา ทำให้การรวบรวมองค์ความรู้เป็นระบบขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ฉายสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ ตามองค์ประกอบของการศึกษา 4 ด้าน ได้แก่ ด้านครูผู้สอน ด้านผู้เรียน ด้านเนื้อหาสาระ และด้านการถ่ายทอด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ฉายสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ เป็นการศึกษาในเชิงดนตรีศึกษา ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีหลักการแนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาชีวประวัติครูพินิจ ฉายสุวรรณ การถ่ายทอดดนตรีไทย การถ่ายทอดและการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก หลักการสอนทักษะดนตรี ทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาและการสอน เพื่อนำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย

2. กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกจากครูพินิจ ฉายสุวรรณ โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

1) เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกกับครูพินิจ ฉายสุวรรณ อย่างต่อเนื่องอย่างน้อย 3 ปี

2) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการเรียนทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกกับครูพินิจ ฉายสุวรรณ เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 3 ปี

3. เก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์และกรอบความคิดการวิจัย โดยใช้แบบวิเคราะห์เอกสารและแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความถูกต้อง จากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ

4. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วยวิธีการตีความ สร้างข้อสรุปและนำเสนอเป็นความเรียง โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านครูพินิจ ฉายสุวรรณ ประกอบด้วย ภูมิหลังด้านดนตรีไทยและคุณลักษณะความเป็นครูดนตรีไทย 2) ด้านผู้เรียน ประกอบด้วย ภูมิหลังและลักษณะการบรรเลงระนาดเอกของผู้เรียน 3) ด้านเนื้อหาสาระ ประกอบด้วย บทเพลงที่ครูพินิจใช้ในการถ่ายทอด ความรู้และทักษะที่ผู้เรียนได้รับจากการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก 4) ด้านการถ่ายทอด ประกอบด้วย หลักการ วิธีการ และเทคนิคการสอนทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก สถานที่ในการถ่ายทอด สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน การวัดและประเมินผล

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ผู้เรียนทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกกับครูพินิจ ฉายสุวรรณ ได้ข้อมูลผลการวิจัยเรื่องกระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ฉายสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านผู้สอน พบว่าครูพินิจ ฉายสุวรรณ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางดนตรีไทยทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยพื้นฐานทางครอบครัวนั้น บิดาของครูพินิจ เป็นบุคคลสำคัญที่สนับสนุนให้ครูได้ศึกษาเล่าเรียนดนตรีไทยตั้งแต่วัยเด็ก ตลอดระยะเวลาในวัยเด็กกระทั่งวัยผู้ใหญ่ ครูพินิจได้รับการถ่ายทอดดนตรีปี่พาทย์จากครูอาจารย์หลายท่านที่อยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และกรุงเทพมหานคร ด้านการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก ครูพินิจได้รับการถ่ายทอดอย่างเข้มข้นจากครูสอน วงฆ้อง ครูพริ้ง ดนตรีรส และครูเชื่อดนตรีรส ซึ่งครูสามท่านนี้เป็นลูกศิษย์ของพระยาเสนาะดุริยางค์ และในระยะหลังครูพินิจได้เรียนเพลงเดี่ยวเพิ่มเติมจากรุ่นพี่ที่ร่วมงานด้วยกัน คือ ครูบุญยงค์ เกตุคง และครูบุญช่วย ชิตท้วม ซึ่งขณะนั้นครูบุญยงค์ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าวงดนตรีไทยกรุงเทพมหานคร ครูบุญยงค์ เกตุคง ได้ถ่ายทอดบทเพลงเดี่ยวระนาดเอกให้กับครูพินิจมากมายหลายบทเพลง แสดงให้เห็นว่าครูพินิจมีการเก็บเกี่ยวความรู้อย่างต่อเนื่องจากครูหลายท่าน การเป็นผู้ไม่เรียนรู้อยู่เสมอ ช่างสังเกตและจดจำ ชยันฝึกซ้อม ส่งผลให้ครูมีความชำนาญและคล่องแคล่ว มีไหวพริบปฏิภาณ ครูพินิจจึงมีความสามารถในการบรรเลงระนาดเอกเป็นเลิศ รวมถึงเป็นผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทยทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ยิ่งไปกว่านั้นครูพินิจ ฉายสุวรรณ เป็นครูผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางดนตรีไทยให้กับนิสิตนักศึกษา ครู อาจารย์ รวมถึงผู้ที่สนใจอีกด้วย ด้านคุณลักษณะความเป็นครู ลูกศิษย์ครูพินิจ (เดชณรงค์อ๋ม, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2560; ตินณภพ ถนอมธรรม; สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2561; สิทธิพงษ์ เพ็งพานิช; สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2561) กล่าวว่า ครูพินิจมีความอดุสาหะ พากเพียร เพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ แม้กระทั่งช่วงบั้นปลายของชีวิต ครูไม่เคยหยุดที่จะค้นคว้า จดบันทึกโน้ตและองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ครูได้จำเรียนจากครูของท่านและประสบการณ์ของท่านไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเท่าที่ครูจะทำได้ เพื่อมอบเป็นประโยชน์แก่วงการการศึกษาดนตรีไทยให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษาเล่าเรียน ครูพินิจเป็นผู้มีความรู้แตกฉาน จนได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ประจำปี 2540 ครูพินิจมีระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ทั้งในด้านการเรียนการสอนและการให้คำแนะนำในการใช้ชีวิต ครูเป็นคนใจเย็น มีวิธีสอนที่สามารถทำให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย ยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คัดเลือกสิ่งที่เหมาะสมให้กับผู้เรียนแต่

ละคน เพื่อผู้เรียนจะได้พัฒนาทักษะความสามารถตามศักยภาพของตน หากผู้เรียนไม่เข้าใจหรือมีข้อสงสัยในบทเรียน ครูจะเปิดโอกาสให้ซักถามได้เสมอและถ่ายทอดให้โดยไม่ปิดบัง

2. ด้านผู้เรียน ลูกศิษย์ที่เรียนการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกกับครูพินิจ ฉายสุวรรณ โดยมากเป็นผู้ที่มีทักษะความสามารถการบรรเลงระนาดเอกในระดับหนึ่งแล้ว บ้างได้เพลงประเภทโหมโรง เพลงเถา เพลงเรื่อง บ้างได้เพลงเดี่ยวแล้วก็มี แต่ไม่มากนัก ผู้เรียนแต่ละคนได้รับการถ่ายทอดด้วยบทเพลงที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าสติปัญญา ทักษะ และความถนัดของผู้เรียนคนนั้นเป็นอย่างไร เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะตามความเหมาะสมและศักยภาพของตนอย่างเป็นลำดับขั้นตอน หากผู้เรียนถนัดการตีรั้ว ครูจะปรับให้บทเพลงเดี่ยวนั้น ๆ มีกลวิธีการตีรั้วที่โดดเด่น เป็นการดึงจุดเด่นของผู้เรียนและยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ทำให้ผู้เรียนส่วนใหญ่มีพัฒนาการที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับ

3. ด้านเนื้อหาสาระ

บทเพลงที่ครูพินิจใช้ในการถ่ายทอด ลักษณะการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ จะเน้นที่ตัวบทเพลงเป็นหลัก โดยในการฝึกบรรเลงบทเพลงนั้น ต้องคำนึงถึงการตีให้ได้เสียงที่สะอาดและคมชัด การฝึกทักษะผ่านบทเพลงที่ใช้ในการถ่ายทอด ครูพินิจเห็นว่าบทเพลงทางพื้นและบทเพลงเดี่ยวนั้น ๆ เป็นแบบฝึกทักษะที่ดีในตัวอยู่แล้ว (เดชน์ คงอิม, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2560; ณัฐวิทย์ บุญมีมีชัย, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2561) การฝึกทักษะโดยการใช้บทเพลง ผู้เรียนจะได้วิธีการบรรเลงและบทเพลงไปพร้อม ๆ กัน ก่อนการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก ครูพินิจจะต่อทำนองหลักให้ผู้เรียนก่อน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจท่วงทำนองเพลง จากนั้นจึงต่อทางเดี่ยวระนาดเอกในภายหลัง โดยบทเพลงที่ครูพินิจใช้ในการถ่ายทอดสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1) บทเพลงสำหรับผู้เรียนที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก ปัจจุบันการเรียนการสอนดนตรีไทยต่างไปจากยุคของครูพินิจ ไม่ได้เรียนตามลำดับหลักการของขนบโบราณ ดังนั้นจึงมีการปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของระบบและตัวผู้เรียน ครูพินิจใช้เพลงทะเลแยะ และเพลงฉิ่งมุล่ง ถ่ายทอดให้กับผู้เรียนที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกก่อนที่จะถ่ายทอดบทเพลงเดี่ยวให้ผู้เรียน เป็นบทเพลงสำหรับไล่มือให้ได้กำลัง ฝึกน้ำหนักรมือ การตีให้ได้เสียงที่มีคุณภาพ รวมถึงเป็นการสร้างความเข้าใจในการใช้สำนวนกลอนต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้ปูพื้นฐานก่อนการได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก และประการสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ สองบทเพลงนี้ เป็นบทเพลงที่ครูพินิจใช้ประกอบการพิจารณาเสียงการตีของผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งทำให้ทราบทันทีว่าธรรมชาติและรสมือของผู้เรียนต่างกันอย่างไร

2) บทเพลงเดี่ยวที่ครูพินิจใช้ในการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก แบ่งออกเป็น

2.1) เพลงที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นเพลงเดี่ยวหลักของระนาดเอกที่สำคัญ ได้แก่

1) เข็ดนอก ครูพินิจถือว่าเป็นเดี่ยวพื้นฐานที่สำคัญของการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก เนื่องจากเป็นเพลงที่มีกลวิธีการตีรั้วเสียงเป็นส่วนใหญ่ รั้วเหวี่ยง รั้วคาบลูกคาบดอก เหมาะสำหรับการฝึกตีรั้ว ฝึกน้ำหนักรมือการตีรั้วให้ละเอียดและดังสม่ำเสมอ 2) ลาวแพน เป็นอีกหนึ่งบทเพลงที่ครูพินิจจัดว่าเป็นเพลงเดี่ยวระนาดเอกพื้นฐาน เป็นบทเพลงที่เหมาะสมกับการฝึกหัดมือ ฝึกกรอ ฝึกกระทุบ แสดงสมรรถภาพในด้านความคล่องแคล่ว 3) เดี่ยวสารถี เป็นเพลงที่มีท่วงทำนองอ่อนหวานซาบซึ้ง แสดงความสามารถเชิงสำนวนกลอน 4) เดี่ยวแขกมอญ เป็นเพลงที่มีความไพเราะในลักษณะนุ่มนวล ทุกทำนองกลอนเพลงมีความกลมกลืน 5) เดี่ยวพญาโศก เป็นเพลงที่มีศิลปะความงามสมบูรณ์แบบในตนเอง มีการรวบรวมกลอนเพลงเกือบทั้งหมด

เอาไว้ในบทเพลงนี้ ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การดำเนินกลอนระนาดเอกที่หลากหลาย 6) ทอยเดี่ยว ลักษณะเพลงจะคล้ายกับเข็ดนอก เป็นเพลงที่ฝึกความแม่นยำในจังหวะ 7) กราวโน เป็นเพลงที่มีลูกโยนมากและมีความยาวมาก ขณะเดียวกันจะมีช่วงรัวเสียงให้พักมือเอาแรงได้ เป็นการฝึกและแสดงความสามารถเชิงอดทน เพลงเดี่ยวข้างต้นครูพินิจมักจะไม่ค่อยปรับเปลี่ยนกลวิธีการบรรเลงนัก ยังคงรักษาวิธีการบรรเลงจากครูผู้ถ่ายทอดให้ดำรงไว้

2.2) เพลงเดี่ยวระนาดเอกที่ครูพินิจใช้ในการถ่ายทอดนอกเหนือจากเพลงเดี่ยวหลัก ได้แก่ 1) เดี่ยวแป๊ะ 2) เดี่ยวอาหนู 3) เดี่ยวนกขมิ้น 4) เดี่ยวดอกไม้ไทร 5) เดี่ยวต่อयरูป 6) เดี่ยวนารายณ์แปลงรูป 7) เดี่ยวหกบท 8) เดี่ยวสุดสงวน 9) เดี่ยวสุรินทรานู 10) เดี่ยวภริมย์สุรางค์ 11) เดี่ยวอาเฮีย 12) เดี่ยวพญารำพึง 13) เดี่ยวม้าย่อง 14) เดี่ยวม้าสะบัดกีบ 15) เดี่ยวเงินขิมใหญ่

บทเพลงเดี่ยวที่ครูพินิจใช้ในการถ่ายทอดทั้งหมดนี้ แต่ละเพลงมีความยากง่ายต่างกัน ขึ้นอยู่กับผู้เรียนแต่ละคนว่าถนัดแบบใด เพลงหนึ่งอาจง่ายสำหรับผู้เรียนบางคน ขณะเดียวกันก็อาจยากสำหรับผู้เรียนบางคน ดังนั้นในการถ่ายทอดบทเพลง ครูพินิจจะเป็นผู้พิจารณาผู้เรียนแต่ละคนว่าควรได้รับการถ่ายทอดบทเพลงใดก่อนและหลังตามลำดับ ซึ่งแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน กลเม็ดการบรรเลงจะถูกปรุงให้เข้ากับบุคลิกและความสามารถของผู้เรียน โดยยังคงโครงเดิมเอาไว้ไม่เสีย

จากข้อมูลข้างต้น สามารถจัดกลุ่มบทเพลงเดี่ยวระนาดเอกที่ครูพินิจใช้ในการถ่ายทอด ได้ดังนี้ 1) เพลงเดี่ยวที่แสดงความสามารถในเชิงสำนวนกลอน เป็นเพลงที่ใช้หน้าทับปรบโก๋ ได้แก่ เดี่ยวแป๊ะ เดี่ยวนกขมิ้น เดี่ยวดอกไม้ไทร เดี่ยวหกบท เดี่ยวต่อयरูป เดี่ยวนารายณ์แปลงรูป เดี่ยวสุดสงวน เดี่ยวสุรินทรานู เดี่ยวภริมย์สุรางค์ เดี่ยวสารถิ เดี่ยวแขกมอญ เดี่ยวพญาโศก เดี่ยวพญารำพึง เดี่ยวม้าย่อง เดี่ยวม้าสะบัดกีบ 2) เพลงเดี่ยวที่แสดงความสามารถในด้านความคล่องแคล่วในการบรรเลง เป็นเพลงประเภทหน้าทับลาวหรือหน้าทับสองไม้ ได้แก่ เดี่ยวอาหนู ลาวแพน เดี่ยวเงินขิมใหญ่ 3) เพลงเดี่ยวที่ใช้แสดงความสามารถเรื่องความแม่นยำในจังหวะ เป็นเพลงที่ให้อิสระในการดำเนินทำนองที่ไม่อยู่ในอำนาจของการควบคุมจังหวะ และอยู่ในอำนาจของการควบคุมจังหวะ ได้แก่ เข็ดนอก ทอยเดี่ยว และ 4) เพลงเดี่ยวที่ใช้แสดงความสามารถในเชิงอดทน เป็นเพลงที่มีลูกโยนมากหรือเป็นเพลงที่มีความยาวมาก คือเพลงกราวโน

ความรู้และทักษะที่ผู้เรียนได้รับจากการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ได้แก่ วิธีการใช้กล้ำมเนื้อ หลักการการควบคุมมือและกำลังในการบรรเลง แนวคิดหลักการประดิษฐ์ทำนอง จากทำนองหลักสู่ทางเดี่ยวระนาดเอกอย่างกลมกลืน วิธีการดำเนินกลอน การสะเดาะ การสะบัด การขยี้ การกวาด การถ่างมือ รัวคาบลูกคาบดอก และรัวเป็นทำนอง ในการใช้กลวิธีต่าง ๆ ครูย้ำเสมอให้ตีตรงกลางลูกระนาดเพราะเป็นจุดที่เสียงโปร่งมีคุณภาพที่สุด และสิ่งสำคัญของการตีรัวคือหัวไม้ทั้งซ้ายและขวาต้องชิดกัน การถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ไม่เพียงสอนให้ผู้เรียนมีทักษะและได้เพลง แต่ยังเป็นการสอนให้ผู้เรียนรู้จักบุคลิกธรรมชาติของตนเองและผู้อื่น เป็นความรู้ให้ผู้เรียนทุกคนนำไปปรับใช้กับลูกศิษย์ของตนในวันข้างหน้าอย่างถูกต้องเหมาะสม

4. ด้านการถ่ายทอด

หลักการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก ครูพินิจ ฉายสุวรรณ ยึดหลักการสำคัญ ดังนี้ 1) สอนตามสติปัญญาและความสามารถ 2) เน้นเรื่องบุคลิกภาพของผู้เรียนที่ควรเป็นไปตามธรรมชาติของแต่ละคน 3) เน้นการบรรเลงที่ถูกต้องชัดเจนและได้อรรถรสของบทเพลง

วิธีการสอนทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก ครูพินิจ ฉายสุวรรณ ใช้วิธีการสอนแบบ मुखปาฐะ โดยมีการสาธิตและการอธิบาย ลักษณะการเรียนการสอนเป็นแบบตัวต่อตัว ครูมีการสอนอย่างเป็นระบบขั้นตอน เริ่มจากง่ายไปยากอย่างช้า ๆ ทีละขั้น แล้วค่อยเพิ่มเติมความซับซ้อนให้เหมาะสมกับผู้เรียน ครูพินิจเน้นเรื่องความเป็นธรรมชาติของผู้เรียนแต่ละคนเป็นอย่างมาก ในการเรียนการสอนครั้งแรก ครูจะสร้างบรรยากาศการเรียนให้ผ่อนคลาย ด้วยการพูดคุยกับผู้เรียนเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนมาก่อนแล้ว เป็นการพิจารณาผู้เรียนด้านบุคลิกภาพ และลักษณะนิสัยควบคู่กับการได้รับข้อมูลเกี่ยวกับพื้นฐานความเป็นมาของผู้เรียน จากนั้นจึงเริ่มปฏิบัติ โดยการให้ผู้เรียนปฏิบัติให้ดูก่อน หรือครูสาธิตแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม เพื่อพิจารณาทักษะการบรรเลงระนาดเอกของผู้เรียน ในขั้นตอนการถ่ายทอดบทเพลง ครูจะอธิบายหรือเล่าประสบการณ์ของเพลงที่ถ่ายทอดให้ผู้เรียนฟัง พร้อมกับสาธิตและให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม ในระหว่างการฝึกปฏิบัติ ครูใช้เวลาผู้เรียนในการฝึกซ้อมด้วยการทำซ้ำและเชื่อมโยงทักษะย่อย ๆ ด้วยตนเองเพื่อความต่อเนื่อง คล่องแคล่วและแม่นยำ ขณะเดียวกันเมื่อผู้เรียนไม่เข้าใจหรือมีข้อบกพร่องครูจะคอยชี้แนะ พร้อมกับสาธิตอย่างช้า ๆ หากผู้เรียนยังมีจุดบกพร่องครูจะปรับสำนวนกลอนหรือกลวิธีการบรรเลงให้ง่ายต่อกำลังและมือของผู้เรียน และเป็นโจทย์ให้ผู้เรียนกลับไปฝึกเป็นการบ้าน เมื่อครูพิจารณาแล้วว่าผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ดีแล้ว ครูจะเพิ่มเติมหรือปรับกลวิธีการบรรเลงให้ซับซ้อนขึ้น โดยไม่ยากเกินความสามารถของผู้เรียน สิ่งที่ครูเน้นเป็นอย่างมากคือเรื่องคุณภาพของเสียงการบรรเลงต้องชัดถ้อยชัดคำเหมือนการใช้ภาษาในการสื่อสาร โดยจะต้องบรรเลงอย่างถูกต้องตามจังหวะ ทำนองเพลง และอรรถรสการบรรเลงมีความเหมาะสมตามลักษณะของบทเพลงเดี่ยวนั้น ๆ ในการขึ้นลงบทเพลงผู้เรียนต้องรู้จักประเมินผลกำลังของตนเองเพื่อให้การบรรเลงบทเพลงเดี่ยวมีความสมบูรณ์มากที่สุด บุคลิกท่าทางการบรรเลงครูเน้นความเรียบร้อยและความเป็นธรรมชาติของผู้บรรเลงแต่ละคน วิธีการสอนของครูพินิจจะไม่มีการใช้วาจาหรือการกระทำกำหนดกฎเกณฑ์กับผู้เรียน หากผู้เรียนทำไม่ถูกต้องหรือผิดธรรมชาติที่ตนเองควรจะเป็นจริง ๆ ครูจะใช้คำสอน การอธิบายและสาธิตให้ผู้เรียนเห็นภาพให้ทราบถึงเหตุผลที่ครูหวังดี เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในการปรับปรุงให้ดีขึ้น

เทคนิคการสอนทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก ครูพินิจ ฉายสุวรรณ มีคุณลักษณะความเป็นครูที่ดีเป็นอย่างมาก หากผู้เรียนมีความกดดันในการฝึกทักษะ ครูจะให้การพูดคุยให้ผู้เรียนรู้สึกผ่อนคลายกดดันของตนเองลง โดยครูจะเล่าประสบการณ์ของครูที่เกี่ยวข้องกับการบรรเลงหรือเรื่องอื่น ๆ ให้ฟัง ช่วยให้ผู้เรียนได้พักคลายกล้ามเนื้อในระหว่างการฝึกซ้อม และปรับอารมณ์ของตนเอง หลังจากได้พักแล้ว ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ดีขึ้น ครูมีการเปรียบเทียบวิธีการบรรเลงกับเรื่องต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจลักษณะในการปฏิบัติ เช่น การตีชยี่ โดยใช้กลอนพยัญชนะปะปะเหยื่อ ครูให้ผู้เรียนจินตนาการถึงเสือหรือแมวที่กำลังไล่ตะปบเหยื่อพร้อมทั้งทำท่าทางประกอบการอธิบาย เป็นต้น ในบางครั้งก่อนการเรียนการสอนเพลงนั้น ๆ หรือกรณีที่ผู้เรียนยังไม่สามารถจดจำเพลงได้ ครูจะให้เทปที่ครูเคยบันทึกเสียงไว้อยู่แล้ว หรือบันทึกเสียงในขณะที่ทำการเรียนการสอนโดยครูและผู้เรียนตีไปพร้อม ๆ กัน จากนั้นให้ผู้เรียนกลับไปฟังและทบทวนควบคู่กับการฝึกซ้อมด้วยตนเอง น้อยครั้งที่ครูจะบันทึกโน้ตเป็นทางเดี่ยวระนาดเอก อาจเพราะมีความซับซ้อนยากต่อการทำความเข้าใจของผู้เรียน ครูจึงบันทึกโน้ตเป็นทางฆ้องให้ผู้เรียนในบางครั้ง ประกอบกับการฟังเทป เมื่อผู้เรียนเข้ามาเรียนกับครูในคาบถัดไป ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและทำได้ดียิ่งขึ้น เมื่อผู้เรียนปฏิบัติทักษะหนึ่งได้ดีแล้ว ลำดับถัดไปครูมีการกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะในขั้นสูงขึ้น โดยการปรุงกลวิธีการบรรเลงที่ซับซ้อนที่ละเล็กละน้อยในบทเพลงที่ถ่ายทอด เป็นการท้าทายความสามารถผู้เรียนไปสู่อีกระดับหนึ่ง

สถานที่ในการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก ครูพินิจ ฉายสุวรรณ ใช้สถานที่ในการจัดการเรียนการสอน จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ 1) วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นสถาบันที่ครูพินิจดำรงตำแหน่งเป็นอาจารย์ประจำและช่วงหลังได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ (ครูผู้อาวุโส) โดยห้องเรียนการปฏิบัติระนาดเอก เป็นห้องส่วนตัวของครูพินิจที่ทางวิทยาลัยจัดสรรให้ มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครันเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูพินิจสอนที่สถาบันแห่งนี้เป็นเวลานานกระทั่งบั้นปลายของชีวิต ครูยังคงทุ่มเทให้ลูกศิษย์เสมอ 2) บ้านของครูพินิจ มีการจัดสรรพื้นที่อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย หลังหนึ่งที่ตั้งอยู่ทางด้านหน้าสุดภายในรั้วบ้าน เป็นหลังที่ใช้สำหรับการเรียนการสอนดนตรีโดยเฉพาะ มีเครื่องดนตรีไทยมากมาย โดยเฉพาะเครื่องดนตรีปี่พาทย์ที่มีคุณภาพ ถูกจัดไว้พร้อมกับการใช้งานเสมอ มีลูกศิษย์ของครูพินิจผลัดเปลี่ยนกันมาเรียนกับครูที่บ้าน นับเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญมากแห่งหนึ่ง

สื่อและอุปกรณ์ในการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก สื่อและอุปกรณ์หลักที่สำคัญ ได้แก่ 1) ระนาดเอก ประกอบด้วย รางและผืนระนาดเอกซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งที่มีคุณภาพเสียงดี เสียงตรงหรือไม่เพี้ยน และมีสัดส่วนเหมาะสม ก่อนการเรียนหรือการบรรเลงทุกครั้ง ผู้เรียนต้องสำรวจเครื่องดนตรี จัดผืนให้เรียบร้อยพร้อมกับการใช้งานเสมอ 2) ไม้ระนาดเอก 2 ประเภท คือ ไม้ نرم และไม้แข็ง ในส่วนของไม้แข็งครูพินิจแนะนำให้ใช้ไม้แข็งที่ทำจากรักจะดีที่สุด เพราะตีแล้วให้เสียงดังกำลังดี ไม่ดังหรือแหลมจนเกินไป ไม้ระนาดเอกทั้งสองประเภท ก้านไม้ไม่ควรคดงอ ควรมีขนาดสัดส่วนและน้ำหนักพอเหมาะกับมือของผู้เรียนแต่ละคน ตีแล้วได้เสียงไพเราะ ในช่วงของการเรียนการสอนครูให้ผู้เรียนใช้ไม้ نرم ในการบรรเลง ส่วนไม้แข็งจะใช้ในการฝึกซ้อมหลังจากผ่านการฝึกซ้อมด้วยไม้ نرم แล้วจำนวนหลายครั้งจนกว่าจะอยู่มือ ในการฝึกซ้อมก่อนการแสดงจริงและการสอบ ครูพินิจแนะนำให้ใช้ไม้แข็งคู่ที่จะใช้แสดง เพื่อจำลองสถานการณ์จริงของการแสดงและการสอบ ผู้เรียนจะได้คุ้นเคยและประเมิณพลังกำลังของตนเองได้ถูกต้อง 3) ฉิ่ง ครูพินิจใช้ตีกำกับจังหวะเมื่อเห็นว่าผู้เรียนสามารถฝึกซ้อมหรือบรรเลงด้วยตนเองได้แล้ว และต้องการให้ผู้เรียนบรรเลงเข้ากับจังหวะได้อย่างถูกต้อง 4) กลองสองหน้า เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการบรรเลงเดี่ยวเครื่องดนตรี เมื่อผู้เรียนฝึกซ้อมได้อย่างแม่นยำคล่องแคล่ว ครูพินิจจะใช้กลองสองหน้าตีประกอบ เพื่อให้การบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกมีความสมบูรณ์ที่สุด นอกจากนี้ยังมีสื่อและอุปกรณ์ที่ใช้เป็นตัวช่วยในการเรียนรู้ ได้แก่ 1) เทปบันทึกเสียง ครูพินิจทำการบันทึกเสียงและส่งมอบให้ผู้เรียนกลับไปฟังทำความเข้าใจก่อนเรียนหรือระหว่างเรียน 2) โน้ตเพลง ครูพินิจจะใช้โน้ตเพลงทางห้องสำหรับให้ผู้เรียนทบทวนกับทางเดี่ยวระนาดเอกบ้างเป็นบางครั้ง เพราะการสอนการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวใช้การฟังและการสาธิตจะเหมาะสมกว่า

การวัดและประเมินผลในการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก ครูพินิจ ฉายสุวรรณ มีการประเมินผู้เรียนตลอดระยะเวลาในการถ่ายทอด โดยวิธีการสังเกตการปฏิบัติทักษะของผู้เรียนแต่ละคนว่ามีพัฒนาการเป็นอย่างไร เป็นการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง ระหว่างการถ่ายทอดทักษะปฏิบัติ ครูพินิจจะประเมินและให้คำแนะนำ อธิบายและสาธิตอยู่ตลอดเวลาหากผู้เรียนยังไม่เข้าใจหรือยังไม่สามารถปฏิบัติได้ ครูพินิจใช้เวลาผู้เรียนในการฝึกซ้อม การกระทำซ้ำช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนได้เป็นอย่างดีจนเกิดความคล่องและความชำนาญ เป็นผลให้พัฒนาการดีขึ้นตามลำดับอย่างต่อเนื่อง เมื่อครูพินิจพิจารณาว่าผู้เรียนปฏิบัติทักษะหนึ่งได้ดีแล้ว จึงถ่ายทอดทักษะที่สูงขึ้นในลำดับต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ฉายสุวรรณ ผู้วิจัยแบ่งการอภิปรายออกเป็น 4 ประเด็น โดยใช้องค์ประกอบที่สำคัญทางการศึกษาของอลิซาเบธ สไตเนอร์ ดังนี้

1. ด้านครูพินิจ ฉายสุวรรณ จากการศึกษาพบว่า ครูพินิจเป็นศิลปินและครูดนตรีไทยที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถด้านดนตรีไทยทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะเครื่องมโระนาดเอก ตลอดระยะเวลาตั้งแต่วัยเด็กจวบจนบั้นปลายของชีวิต ไม่ว่าจะหนทางของการเรียนรู้จะใกล้หรือไกล ครูไม่คิดเป็นอุปสรรค ครูแสวงหาความรู้ และฝึกซ้อมอย่างสม่ำเสมอ ด้านความเป็นครู ครูพินิจมีคุณลักษณะความเป็นครูที่ดี คำนึงถึงความหลากหลายหรือความแตกต่างกันในตัวผู้เรียนและปรับการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม ถ่ายทอดความรู้ให้ลูกศิษย์โดยไม่ปิดบัง ดังที่อาจารย์เดชน์ คงอิม (สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2560) กล่าวว่า “ครูเป็นคนช่างจด ช่างจำ ชอบบันทึก หากความรู้ไม่หยุด ครูเป็นศิลปินและมีความเป็นครูเชี่ยวชาญในกระบวนการของปี่พาทย์ทั้งปฏิบัติและหลักวิชาการ ในด้านความเป็นครู ก็คือให้ บอก ถ่ายทอด สอน โดยไม่ปิดบัง บางคนอาจได้รับการถ่ายทอดหรือสอนในเรื่องของชีวิตความเป็นอยู่ด้วย” ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า ครูพินิจเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกศิษย์ มีความเมตตาและเป็นผู้ให้อย่างจริงใจ ไม่เพียงต้องการให้ความรู้ที่ถ่ายทอดเฉพาะกับลูกศิษย์เท่านั้น แต่ครูกำหนดถึงประโยชน์ส่วนรวมของวงการดนตรีไทย ซึ่งครูมีการจดบันทึกโน้ตเพลง รวมถึงการบันทึกเสียงเก็บไว้เป็นข้อมูลเผยแพร่ให้ครูผู้สอน นิสิต นักศึกษา และผู้ที่สนใจ อาจไม่ได้มีการบันทึกไว้ทั้งหมด แต่นับว่าครูเป็นผู้ถ่ายทอดที่มีใจเปิดกว้างและปรับตัวเข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างดีเยี่ยม

2. ด้านผู้เรียน จากการศึกษาพบว่า ลูกศิษย์ที่เรียนการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกกับครูพินิจเป็นผู้มีความสามารถในการบรรเลงระนาดเอกในระดับหนึ่งแล้ว แต่ทุกคนมีพื้นฐานไม่เท่ากัน ดังนั้นครูพินิจจึงมีการพิจารณาผู้เรียนก่อนการถ่ายทอด โดยการพูดคุยซักถามและสังเกตจากการบรรเลงระนาดเอก เพื่อที่ว่าผู้เรียนแต่ละคนควรได้รับการพัฒนาทักษะอย่างไร ซึ่งครูพินิจ ฉายสุวรรณ (2554) ได้กล่าวว่า “บุคลิกธรรมชาติของผู้ที่ได้สะท้อนถ่ายทอดออกมา กับเสียงที่สร้างลักษณะนิสัย ดังนั้นรูปแบบลีลาของท่านจึงปรากฏออกมาเป็นนิสัยเสียงของระนาด 5 รูปแบบ คือ นิสัยเสียงเรียวร้อย นิสัยเสียงเพราะ นิสัยเสียงแผ่ร่อน นิสัยเสียงคุดัน และนิสัยเสียงดื้อรั้น รสมือของผู้ปฏิบัติแต่ละคนเทียบเท่าให้เสมอเหมือนกันไม่ได้ รสมือจึงต้องเป็นไปตามธรรมชาติของแต่ละคน จะหาหลักสูตรนำมาใช้ฝึกด้วยหลักใดวิธีใด จะให้เกิดธรรมชาติของรสมือทุก ๆ คนที่ได้ฝึกเกิดคุณภาพเหมือนกันนั้นไม่ได้ และก็เป็นไปไม่ได้” แม้ครูพินิจไม่ได้มีการบันทึกที่ชัดเจนว่าผู้เรียนแต่ละคนมีทักษะอยู่ในระดับใด จากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลผู้วิจัยมีความเห็นว่า การถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก ครูพินิจมีการแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็นขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูง บทเพลงที่ครูถ่ายทอดให้กับผู้เรียนเป็นจุดสังเกตที่สำคัญว่าครูมีการแบ่งผู้เรียนอย่างไร ซึ่งเป็นสิ่งกำหนดให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะได้อย่างเป็นลำดับขั้นตอน

3. เนื้อหาสาระในกระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ฉายสุวรรณ พบว่าครูพินิจเน้นตัวบทเพลงในการถ่ายทอด เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะและได้ตัวเพลงไปพร้อม ๆ กัน โดยบทเพลงที่ถ่ายทอดนั้นมีความสอดคล้องกับผู้เรียนแต่ละคน สำหรับผู้เรียนที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการบรรเลงกลวิธีการเดี่ยว ครูใช้เพลงมุล่งและเพลงทะแยในการถ่ายทอด เพื่อให้ผู้เรียนฝึกไล่ระนาดและเข้าใจกลอนต่าง ๆ โดยครูพินิจ ฉายสุวรรณ (2554) กล่าวว่า “พอจบเพลงทะแยหรือเพลงมุล่งก็จะรู้ทันทีว่า ระนาดแต่ละรางมีเสียงจากการตีของแต่ละคนไม่เหมือนกัน บางรางตีเสียงเบา บางรางตีเสียงดัง บางรางตีเสียงปานกลาง การตีระนาด

เสียงไม่เบาไป มือไม่หนักไป จะเป็นเสียงที่น่าฟัง” มุล่งและทะแยเป็นบทเพลงที่ทำให้ครูพินิจสามารถพิจารณา ผู้เรียนได้จากการตีของแต่ละคนที่ไม่เหมือนกัน สำหรับผู้ที่ได้เพลงประเภทต่าง ๆ มาพอสมควร รวมทั้งทักษะ การปฏิบัติอยู่ในขั้นที่ครูพินิจพิจารณาแล้วว่าสามารถเรียนเพลงเดี่ยวได้ ครูจะคัดเลือกบทเพลงที่เหมาะสมให้ ตามทักษะปฏิบัติของผู้เรียนแต่ละคน โดยจะคัดเลือกบทเพลงที่ง่ายสำหรับผู้เรียนแต่ละคนก่อน หลังจากที่ ผู้เรียนต่อเพลงจบแล้ว และปฏิบัติได้ดีแล้ว ครูจึงคัดเลือกเพลงที่ยากขึ้น ๆ ตามลำดับ สอดคล้องกับแนวคิด ของอาจารย์ณรุทธ์ สุทฺจิตต์ (2555) กล่าวว่า “บทเพลงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สอนต้องจัดลำดับเนื้อหาความยาก ง่ายและเหมาะสมกับผู้เรียน ความยากง่ายของเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กัน จะทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และ เกิดการพัฒนาทักษะได้อย่างต่อเนื่อง” ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า ครูพินิจยังคงให้ความสำคัญกับการวางรากฐานในการ ฝึกทักษะการบรรเลงระนาดเอก เพื่อให้ผู้เรียนสามารถฝึกทักษะในขั้นสูงขึ้นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การถ่ายทอดทักษะการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกของครูพินิจ ฉายสุวรรณ มีหลักการสอนคือ สอน ตามสติปัญญาและความสามารถของผู้เรียน เน้นความเป็นธรรมชาติของผู้เรียนแต่ละคน ส่งผลให้เกิดความ หลากหลายในเรื่องของรสมือการบรรเลง เช่น ผู้เรียนบางคนอาจเหมาะสมกับบทเพลงเขินนอกที่มีอรรถรสการ บรรเลงแบบหนักแน่น ผู้เรียนอีกคนหนึ่งอาจเหมาะสมกับบทเพลงลาวแพนที่ต้องการความไพเราะและ เรียบร้อย ดังที่นายสิทธิพงษ์ เพ็งพานิช กล่าวว่า “ครูถ่ายทอดให้โดยใช้หลัก Student Center (ผู้เรียนเป็น ศูนย์กลาง) ดูความสามารถของผู้เรียนเป็นหลัก ครูจะเลือกอะไรที่เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน และครูไม่ ยึดติด เวลาต่อเพลงบางทีครูอาจจะต่อเพลงขาด ผู้เรียนสามารถทักท้วงได้ถ้ามีความเห็นว่าเป็นสิ่งที่ครูสอนอาจจะ ขาดไปไม่เท่ากับเนื้อร้อง และครูก็จะทบทวนให้อีกครั้ง” ครูพินิจมีการสอนเป็นลำดับขั้นตอน เริ่มจากการ วิเคราะห์พื้นฐานทักษะของผู้เรียนก่อนการถ่ายทอด จากนั้นสอนสิ่งที่ง่ายต่อการฝึกของผู้เรียนแต่ละคนก่อน ฝึกทักษะประโยคเพลงเดิมซ้ำ ๆ จนกว่าจะเกิดความคล่องแคล่ว แล้วจึงเพิ่มอีกทักษะหรืออีกประโยคหนึ่งเข้า ไป สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัยอย่างเป็นระบบขั้นตอนของเดวีส์ (Devies, 1971) กล่าวคือ ทักษะส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยทักษะย่อยจำนวนมาก การฝึกให้ผู้เรียนสามารถ ทำทักษะย่อย ๆ เหล่านั้นได้ก่อนแล้วค่อยเชื่อมโยงต่อกันเป็นทักษะใหญ่ จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้รวดเร็วขึ้น และพัฒนาทักษะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยเห็นว่าลำดับขั้นตอนการสอนลักษณะนี้ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจและ สามารถพัฒนาทักษะได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่อสมาธิในการฝึกปฏิบัติ ของผู้เรียน สถานที่ที่ครูพินิจใช้ในการถ่ายทอดมีสภาพแวดล้อมเหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้เรียน มีเครื่องมื่อ ระนาดเอกและไม้ระนาดเอกที่มีคุณภาพ ครูพินิจแนะนำให้ผู้เรียนใช้ไม้ระนาดเอกที่มีสัดส่วนขนาดและน้ำหนัก เหมาะสมกับมือของผู้เรียนแต่ละคน การจับไม้ระนาดแบบปากกา ปากไก่ ปากนกแก้ว ผู้เรียนสามารถเลือกเอง ได้ว่าในบทเพลงเดี่ยวนั้น ๆ ผู้เรียนถนัดการจับแบบใด โดยครูพินิจ ฉายสุวรรณ (2554) ยกตัวอย่างว่า การจับ ไม้ระนาดนั้นเปรียบได้กับการจับดินสอ ถ้าสำรวจลายมือการเขียนหนังสือของแต่ละคน แม้จะมีการจัดว่า ลายมือลักษณะนี้สวย แต่ความสวยก็จะไม่เหมือนกัน เพราะมีความงามกันไปคนละแบบ แสดงให้เห็นว่าครู พินิจไม่กำหนดกฎเกณฑ์หรือบังคับว่าผู้เรียนต้องใช้แบบเดียวกันทุกคน เพราะหากมีการกำหนดกฎเกณฑ์ อาจ ส่งผลร้ายกับผู้เรียนโดยตรงคือผู้เรียนอาจไม่สามารถพัฒนาทักษะการบรรเลงเดี่ยวตามศักยภาพของตนได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ในการเรียนการสอนการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก เมื่อผู้เรียนเริ่มปฏิบัติคล่องแล้ว ครูพินิจ จะใช้ฉิ่งตีกำกับจังหวะไปด้วย เนื่องจากบทเพลงเดี่ยวเป็นประเภทเพลงที่มีการดำเนินทำนองทางพื้นสลับกับ การร่ำทำนอง การสะบัด การขยี้ และกลวิธีต่าง ๆ ฉะนั้นการฝึกการบรรเลงบนพื้นฐานจังหวะที่ถูกต้องจะทำ ให้บทเพลงดำเนินไปอย่างราบรื่น เมื่อผู้เรียนตีเข้ากับฉิ่งได้ดีแล้ว ขั้นตอนต่อไปจึงนำกลองสองหน้าเข้ามา

ประกอบ เป็นการฝึกการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอกที่สมบูรณ์ นอกจากนี้ครูพินิจยังใช้เทปบันทึกเสียงเป็นตัวช่วย ทบทวนบทเพลงเดี่ยวให้กับผู้เรียนเวลาฝึกซ้อมด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนฝึกทักษะการฟัง การคิดทบทวนในการ ใช้มือทำกลวิธีต่าง ๆ ได้ฟังภาพรวมและทราบถึงอรรถรสและการใช้กำลังในการบรรเลงบทเพลงเดี่ยวนั้น ๆ มีการใช้โน้ตเพลงที่ครูบันทึกเป็นทางช่องให้ผู้ประกอบบ้างบางครั้งเท่านั้นเพื่อเทียบเพลง ผู้วิจัยเห็นว่าการที่ครู พินิจใช้สื่อต่าง ๆ ในการเรียนการสอนนั้นมีความเหมาะสม กระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้รวดเร็วขึ้น การ ใช้โน้ตเป็นจำนวนน้อยครั้งเฉพาะเวลาที่ผู้เรียนยังจำเพลงไม่ได้ เป็นสิ่งที่ดี เพราะการบรรเลงเดี่ยวนั้นต้องอาศัย ความคล่องตัวในการบรรเลง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวระนาดเอก เป็นขั้นการถ่ายทอดที่ผู้เรียนมีทักษะการบรรเลง ระนาดเอกในระดับหนึ่งแล้ว แต่เนื่องจากพื้นฐานของแต่ละคนไม่เท่ากัน การถ่ายทอดควรมีการลำดับความ ยากง่ายของบทเพลงตามความเหมาะสมของผู้เรียน ควรมีการปรับการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับ สถานการณ์และโอกาสของการนำไปใช้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการทำการวิจัยในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษากระบวนการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงเดี่ยว ระนาดเอกของครูท่านอื่น ๆ ที่เป็นคนรุ่นราวคราวเดียวกันกับครูพินิจหรือครูดนตรีไทยรุ่นลูกศิษย์ของครูพินิจ เพื่อเก็บรวบรวมเป็นฐานองค์ความรู้ที่สำคัญของศาสตร์ดนตรีไทยเชิงดนตรีศึกษา

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

คณะลูกศิษย์ครูพินิจ ฉายสุวรรณ. (2560). *หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พินิจชีวิต พินิจ*

ฉายสุวรรณ. นนทบุรี: กาลเวลา.

ณรงค์ชัย ปิฎกัรัชต์. (2552). องค์ความรู้ศิลปปี่แห่งชาติ นายพินิจ ฉายสุวรรณ (วิจัยทุนอุดหนุน) (รายงาน ผลการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.

ณรงค์ชัย ปิฎกัรัชต์. (2557). *สุจิตร์ 84 ปี ปุชนิยาจารย์ ครูพินิจฉายสุวรรณ (ศิลปปี่แห่งชาติ)*. ม.ป.ท.

ณรุทธ์ สุธงจิตต์. (2555). *ดนตรีศึกษา หลักการและสาระสำคัญ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์. (2554). *ปฐมบทดนตรีไทย*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พินิจ ฉายสุวรรณ. (2554). รสมือ ฝีมือ. *วารสารเพลงดนตรี*, 16(7).

รุจภาภา กลิ่นดี. (2556). *กระบวนการถ่ายทอดชิม “รู้จักฟังเสียง 5 ประการ” ของมูลนิธิหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.

สงบศึก ธรรมวิหาร. (2542). *ดุริยางค์ไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

อุทัย ศาสตรา. (2553). *การศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูประสิทธิ์ ถาวร ศิลปปี่แห่งชาติ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

ภาษาอังกฤษ

Davies, I.K. (1971). *The management of learning*. London: McGraw-Hill.

Steiner, E. (1988). *Methodology of theory building*. Sydney: Educology Research Associates.